TEACHERS' OPINIONS ON THE ROLE AND PLACEMENT OF DEFENCE EDUCATION IN CONTEMPORARY SCHOOL

[NÁZORY UČITEĽOV NA ÚLOHU A ZARADENIE BRANNEJ VÝCHOVY V SÚČASNEJ ŠKOLE]

Timea Seben Zatkova – Peter Seben

doi: 10.18355/PG.2026.15.1.1

Abstract

The study aimed to examine teachers' views on the implementation of defence education in contemporary Slovak schools. The research method was an online interview conducted on a sample of Slovak teachers selected from two primary and two secondary schools. The results showed that defence education is not sufficiently included in the schools, most teachers have a positive attitude towards its importance and assess the preparedness of pupils as insufficient. Teachers state that pupils' reactions to the current implementation of exercises in schools vary from highly positive, ambiguous to the smaller proportion of negative. Teachers do not have specific training in these topics, nor do they know what opportunities exist for further training. Cooperation with other experts is limited. Findings suggest that research and implementation of modern content and teacher training are important because of the need for measures in the interest of national security.

Key words

defence education, protection of life and health, teachers, students, physical and mental resilience of students, online interview

Abstrakt

Zámerom štúdie bolo skúmanie názorov učiteľov na realizáciu brannej výchovy v súčasnej škole. Hlavnou metódou bolo online interview realizované na vzorke slovenských učiteľov vybraných dvoch základných a dvoch stredných škôl. Výsledky ukázali, že branná výchova nie je dostatočne zaraďovaná na školách, väčšina učiteľov má pozitívny postoj k jej významu v súčasnosti, učitelia hodnotia pripravenosť žiakov ako nedostatočnú. Reakcie žiakov na realizáciu účelových cvičení variujú od vysoko pozitívnych, cez nejednoznačné, len u menšej časti žiakov odmietavé. Učitelia, poverení realizáciou prierezovej témy, nemajú predchádzajúce špecifické vzdelanie v týchto témach a ani nevedia aké sú možnosti ďalšieho vzdelávania. Spolupráca s ďalšími zložkami a odborníkmi je obmedzená. Zistenia naznačujú, že výskum a modernizácia obsahu a príprava učiteľov sú dôležité aj z dôvodu potreby opatrení v záujme národnej bezpečnosti.

Kľúčové slová

branná výchova, ochrana života a zdravia, učitelia, žiaci, fyzická a psychická odolnosť žiakov, online interview

Introduction

Neustále zmeny v globálnom geopolitickom priestore zdôrazňujú naše národné záujmy v oblasti bezpečnosti, keď uvažujeme o udržateľnosti spoločnosti a krajiny. Po vypuknutí vojny na Ukrajine sa otvorili diskusie na dlho nepreberané témy. Jednou z nich je aj vzdelávanie o obrane štátu. Branná výchova zmizla z učebných osnov ako samostatný predmet v roku 1989, jej prvky vtedajšia vláda zaradila k učivu v ďalších predmetoch. Prax však ukazuje, že sa tieto témy vo formálnom kurikule riešia iba okrajovo. Názov branná výchova má v súčasnosti negatívne konotácie, je to názov sprofanovaný komunistickým režimom, avšak veríme, že obsahová alebo terminologická inovácia je možná a táto problematika v súčasnom svete má svoje miesto v obsahu edukácie. Táto problematika je vysoko aktuálna aj keď s modernou spoločnosťou sa rozvíjajú nové požiadavky na brannú výchovu. Súčasné deti a mládež je potrebné predovšetkým naučiť ako sa správať v krízových situáciách, ako poskytnúť prvú pomoc, ako zavolať záchranné zložky a efektívne ich informovať o situácii. Okrem uvedeného je potrebné zdôrazniť, že by sa mala zlepšiť aj fyzická a psychická zdatnosť žiakov a ich schopnosť poradiť si osamote v prírode, čo prispieva k podpore nielen nevyhnutných praktických zručností, ale posilňuje aj pociťovanú životnú spokojnosť a pohodu žiakov. Mladí ľudia by sa mali naučiť orientovať v krajine, založiť oheň, byť bez mobilu a naučiť sa počúvať velenie, t.j. rozvoj disciplinovanosti. Branná výchova predstavuje širokú interdisciplinárnu oblasť, ktorá sa dotýka zdravotníckych tém, prepája sa s telesnou a športovou výchovou, občianskou výchovou a výchovou k vlastenectvu. Nielen v SR, ale aj v zahraničí a najmä v ďalších krajinách EU sa téma začína opäť objavovať. Ako uvádzajú Urych a Matyasik (2022) dôležité je skúmať vlastenecké a prosociálne hodnoty, ktoré sa v brannej výchove odovzdávajú, obsah výchovy proobranného charakteru, ako aj kognitívne a utilitárne ciele tejto výchovy v mnohých európskych krajinách a zároveň autori poukazujú na absenciu vedeckých štúdií na túto tému. Branná výchova a výchova k národnej obrane je vnímaná aj ako výchova charakteru žiakov (Yunita & Mufidah, 2022) a zdôrazňuje občiansku pripravenosť konať v krízových situáciách a občiansku účasť na posilňovaní národnej bezpečnosti (Gaikste & Katane, 2021).

1 Kontext a prehľad literatúry

1.1 Branná výchova – historické východiská a súčasnosť

Pojem *„branný“ je definovaný vo význame „týkajúci sa obrany (štátu), vojenskej služby“*; “obrana“ je definovaná ako: „*obraňovanie, obránenie a ochrana pred (vojnou apod.) útokom: obrana proti nepriateľovi, protilietadlová obrana; obrana štátu* (Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 2003). V súčasnosti branná výchova (Defence Education) predstavuje najmä výcvik a inštruktáž vojenského personálu a civilistov v oblasti obrany a bezpečnosti vrátane profesionálneho vojenského vzdelávania, civilných obranných štúdií, civilného a mládežníckeho vzdelávania a špecializovaného výcviku a školení. Môže sa jednať o programy na univerzitnej úrovni, predmety zamerané na civilné obyvateľstvo alebo medzinárodné iniciatívy. Aj keď okrem brannej výchovy sa v medzinárodnom kontexte stretávame aj s označením vzdelávania v oblasti

ochrany, resp. bezpečnosti (Security Education, Safety Education). Tieto termíny (bezpečnosť, ochrana a obrana) možno významovo diferencovať, ale napriek tomu navzájom súvisia a sú zamerané na prevenciu škôd. Pred rokom 1989 bola branná výchova na území Slovenska povinným vyučovacím predmetom na všetkých stupňoch škôl a bola súčasťou ďalšieho a celoživotného vzdelávania. Komplex brannej výchovy zahŕňal politické, odborné, telovýchovné a psychologické prvky a snažil sa pôsobiť na mladých ľudí po všetkých stránkach. Branná výchova ako povinná súčasť edukácie bola aj legislatívne vymedzená (Zákon 73/1973 Zb. z o brannej výchove), kde zákon vymedzoval ciele, obsah a rozsah brannej výchovy, spôsob jej riadenia, práva a povinnosti orgánov, organizácií a účastníkov brannej výchovy. Podľa Zákona č. 73/1973 branná výchova zahŕňala brannú výchovu žiakov, učňov a študentov, prípravu brancov, brannú prípravu vojakov v zálohe, prípravu občanov na civilnú obranu, záujmovú brannú činnosť a ďalšie činnosti smerujúce k určeným cieľom brannej výchovy. Občianska branná výchova vo vtedajšom Československu bola jedným z prvkov výchovy a vytvárania podmienok pre to, aby každý občan bol fyzicky a psychicky schopný a ochotný plniť svoje povinnosti súvisiace s obranou vlasti. Branná výchova zahŕňala napríklad cvičenie v prírode, orientáciu v teréne a pochodové cvičenia. Vo vojenskej obrannej výchove v Československu sa kládol dôraz zároveň na umožnenie deťom byť v kontakte s prírodou, na ich otužovanie a na trénovanie ich pozorovacích schopností. Výchova bola organizačnou formou školského civilného obranného vzdelávania. Jej hlavným cieľom bolo trénovať a pripravovať jednotlivcov, ako aj školy ako celok, na mimoriadne situácie (Kavan et al., 2019). Významnú úlohu v rozvoji brannej výchovy zohrával Zväz pre spoluprácu s armádou (Zväzarm), ktorý predstavoval jednotnú dobrovoľnú branno-spoločenskú organizáciu vo vtedajšej ČSSR. V Česku sa Zväzarm v roku 1990 pretransformoval v Združenie technických športov a činností, ktoré v roku 2003 zmenilo názov na Združenie športových zväzov Českej republiky (Združení sportovních svazů České republiky, 2021). Na odkaz pôvodnej organizácie v SR nadviazalo občianske združenie Zväzarm v roku 2016 (symbolicky po 10 rokoch od ukončenia povinnej vojenskej služby v SR), ktorý nadväzuje na tradície a poslanie svojho predchodcu (Občianske združenie Zväzarm, 2018).

Aj keď by sa mohlo javiť, že v súčasnosti je branná výchova relikt minulých čias, v kontexte nových cieľov, obsahu i organizačných foriem realizácie výchovy, je to stále dôležitá súčasť celkového systému obsahu výchovy. Vnímanie bezpečnosti a života v mieri ako hodnoty súvisí s formovaním postojov členov danej spoločnosti, ktoré ovplyvňujú faktory ako: povedomie spoločnosti, znalosť etických hodnôt a kategórií, znalosť environmentálnych, sociálnych a ekonomických hrozieb. Na tieto potreby reflektujú aj ciele udržateľného rozvoja do roku 2030 sledujúce spoločný plán mieru a prosperity pre ľudí a planétu, teraz aj v budúcnosti (United Nations, 2015). Pripravenosť na krízové situácie a katastrofy a mier vo svete slúžia ako kľúčová stratégia na dosiahnutie cieľov udržateľného rozvoja do roku 2030. Posilňovanie postavenia detí a mládeže v oblasti mierového spolunažívania, znižovania rizika krízových situácií prostredníctvom vzdelávacieho systému nielen zvyšuje súčasnú odolnosť, ale posilňuje budúcnosť udržateľnosti. Súčasné úlohy edukácie by branná výchova mala plniť nielen v oblasti konkrétnej brannej prípravy mladej generácie, riešenia mimoriadnych udalostí, ale aj v rozvíjaní vlastenectva, národných hodnôt,

výchovy charakteru a zlepšovania telesnej zdatnosti mládeže. Podľa Koncepcie prípravy obyvateľstva na obranu štátu (Ministerstvo obrany SR, 2021) branná príprava predstavuje praktickú časť prípravy mládeže na krízové situácie, ktorá je v rámci prierezových tém v primárnom a sekundárnom vzdelávaní čiastočne zapracovaná. Keďže po roku 1989 predmet branná výchova v školských osnovách zanikol, až so zavedením nových vzdelávacích programov sa od roku 2009 objavila v štátnych vzdelávacích programoch ISCED 2, ISCED 3 prierezová téma Ochrana života a zdravia (OŽZ), ktorú môžeme viac-menej považovať za nástupkyňu brannej výchovy. V rámci SR sa zatiaľ stále vedú diskusie o ďalšom vývoji, smerovaní a obsahovej náplni brannej výchovy. Pojem branná výchova alebo branná príprava je ale zakotvený v niektorých účinných právnych normách Slovenskej republiky ako napr. v Zákone č. 319/2002 Z. z., o obrane Slovenskej republiky alebo v Zákone č. 570/2005 Z.z., o brannej povinnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Témy, ktoré súvisia s bezpečnosťou, obranou a prípravou na obranu štátu sú v súčasnom školskom kurikule obsiahnuté vo vzdelávacej oblasti človek a spoločnosť, ktorá je premietnutá do povinných predmetov ako vlastiveda, občianska náuka, geografia, sú však prítomné aj v iných predmetoch, ako je etická výchova, prírodovedné predmety a pod. Súvisiacou oblasťou v rámci štátnych vzdelávacích programov je i zdravie a pohyb, ktorá sa vyučuje v rámci povinnej telesnej a športovej výchovy. Povinný obsah vzdelávania prostredníctvom štátnych vzdelávacích programov je doplnený o tzv. prierezové témy, ktoré sa prelínajú so vzdelávacími oblasťami. Môžu sa vyučovať v rámci učebných predmetov alebo formou kurzov, prípadne samostatného voliteľného predmetu či projektov. Medzi prierezovými témami Ochrana života a zdravia zahŕňa časť vzdelávania z oblasti obrany (Ministerstvo obrany SR, 2021).

Problematika brannej výchovy sa v súčasnosti iba sporadicky rozpracováva na úrovni vedeckých a odborných textov, v SR prevažujú publikačné zdroje vychádzajúce prevažne zo starších období pred rokom 1989. V súčasnosti sa však opäť objavujú názory na revidovanie obsahu a foriem, prípadne názvu tejto problematiky v kontexte nových celospoločenských požiadaviek. V medzinárodnom kontexte sa problematike edukácie v oblasti bezpečnosti, ochrany a obrany začína venovať pozornosť a zdôvodňuje sa jej význam v súčasnej edukácii (Wysokińska-Senkus, 2020; Kavan, 2021; Kreija - Gaikste&Katane, 2021; Savolainen et al. 2024; Suslov, 2025). V slovenskom školskom systéme po zániku povinnej vojenskej služby sa stretávame len s „ochranou zdravia a života“ a terminológia „brannej výchovy“ zostala iba v dokumentácii rezortu Ozbrojených síl SR (OSSR).

1.2 Ochrana života a zdravia ako nástupca brannej výchovy v súčasnej škole

OŽZ sa v základných školách realizuje cez jednotlivé učebné predmety ako aj samostatné organizačné formy vyučovania – účelové cvičenia. Na 1. stupni sa realizuje prostredníctvom učebných predmetov štátneho vzdelávacieho programu a samostatných organizačných foriem vyučovania – didaktických hier (Palatka, Rouckova, 2013). Učivo na ochranu života a zdravia vo vyššom sekundárnom vzdelávaní nadväzuje na výchovu a vzdelávanie žiakov v tejto oblasti z nižšieho sekundárneho vzdelávania. Je súčasťou všeobecnovzdelávacích aj odborných predmetov a samostatných obligatórnych foriem vyučovania (Štátny pedagogický ústav, 2022; Štátny pedagogický ústav, 2009b). Žiaci v učive získavajú nevyhnutné

vedomosti, zručnosti a návyky potrebné na prežitie pri vzniku mimoriadnej udalosti a v čase vyhlásenia mimoriadnej situácie. Učivo obsahuje opatrenia a popis činností pri záchrane života, zdravia a majetku obyvateľov pri odstraňovaní následkov mimoriadnych udalostí. Svojou humánnou podstatou má pre žiakov mimoriadny význam. Sebaochrana a vzájomná pomoc vychádza z práva každého občana byť včas varovaný pred hroziacim nebezpečenstvom varovnými signálmi, zabezpečený individuálnymi ochrannými prostriedkami, evakuáciou a ukrytím. Mimoriadna udalosť môže vzniknúť v rôznych častiach štátu kedykoľvek (Štátny pedagogický ústav, 2009b). Snahou je pripraviť každého jednotlivca na život v prostredí, v ktorom sa nachádza aj cez neustále poznávanie prostredia pohybom a pobytom v prírode. Prierezová téma sa zameriava na zvládnutie situácií vzniknutých vplyvom priemyselných a ekologických havárií, dopravnými nehodami, živelnými pohromami a prírodnými katastrofami. Zároveň napomáha zvládnuť nevhodné podmienky v situáciách vzniknutých pôsobením cudzej moci, terorizmom voči občanom štátu. U žiakov by sa mal formovať vzťah k problematike ochrany svojho zdravia a života, tiež zdravia a života iných ľudí. K tomu je potrebné poskytnúť žiakom teoretické vedomosti, praktické poznatky, pomôcť im osvojiť si vedomosti a zručnosti v sebaochrane. Vyškoliť ich v poskytovaní pomoci iným v prípade ohrozenia zdravia a života, rozvinúť morálne vlastnosti žiakov, tvoriace základ vlasteneckého a národného cítenia, formovať predpoklady na dosiahnutie vyššej telesnej zdatnosti a celkovej odolnosti organizmu na fyzickú a psychickú záťaž náročných životných situácií (Štátny pedagogický ústav, 2022).

OŽZ sa realizuje na základných a stredných školách ako povinná súčasť vychádzajúca zo štátnych vzdelávacích programov, existujú tu isté drobné diferencie v obsahu a formách realizácie na týchto stupňoch vzdelávania, ktoré vychádzajú z osobitostí príslušných vekových kategórií žiakov. Vo všeobecnosti však môžeme zhrnúť, že odbornú zložku učiva napĺňajú tematické celky: 1. riešenie mimoriadnych situácií – civilná ochrana, 2. zdravotná príprava, 3. pohyb a pobyt v prírode. Na realizáciu učiva OŽZ sa využívajú viaceré formy. Na základných a stredných školách sa realizuje OŽZ formami- účelové cvičenia (ÚC) a realizácia kurzu na ochranu života a zdravia. Na komplexnejšie zabezpečenie uplatňovania učiva je možné využívať ďalšie vzdelávacie a organizačné činnosti školy (didaktické hry, vhodné témy z obsahu niektorých vyučovacích predmetov – medzipredmetové vzťahy, úlohy objektovej ochrany školy, rešpektovanie vnútorného poriadku školy, požiarne a poplachové smernice, zabezpečenie úrazovej zábrany a predlekárskej prvej pomoci, cvičenia v prírode v rámci telesnej a športovej výchovy, príprava učiteľov na proces v ÚC (Štátny pedagogický ústav, 2009a). Na záver deväťročného štúdia na základnej škole by mali žiaci teoreticky a prakticky ovládať vybrané úlohy: - z tematiky riešenia mimoriadnych situácií – civilná ochrana; - zo zdravotnej prípravy vedieť poskytnúť predlekársku prvú pomoc; - vedieť zvládnuť základné činnosti pri pohybe a pobyte v prírode; - vzhľadom na vek a pohlavie optimálne zvyšovať psychickú, fyzickú pripravenosť a odolnosť pre prípad vzniku predpokladaných mimoriadnych situácií (Štátny pedagogický ústav, 2009b). Keďže učivo sa nerealizuje v samostatnom predmete, riaditeľ školy by mal zabezpečovaním a usmernením učiva poveriť zodpovedného učiteľa v rámci školy.

Prevažujúci je v tejto prierezovej téme praktický charakter výučby z čoho vyplýva vysoká náročnosť na priestorové a materiálne vybavenie.

1.3 Realizácia brannej výchovy v SR v súčasnosti

Branná výchova v súčasnosti je súčasťou formálnej edukácie v rámci prierezovej témy ochrana života a zdravia. Na procese realizácie učiva sa okrem tém vo vybraných povinných predmetoch a účelových cvičeniach podieľajú aj: - školský režim (disciplinovanosť a kolektivizmus); civilná ochrana a objektová ochrana; záujmová činnosť (príprava mladých zdravotníkov, požiarnikov, záchranárov CO, športových strelcov a pod.); spolupráca so špecifickými organizáciami a združeniami ako Armáda SR, Slovenský skauting, Sokol, Orol, SČK, Slovenský zväz ochrancov prírody, Združenie technických a športových činností SR (Štátny pedagogický ústav, 2009a). Ďalšou oblasťou realizácie brannej výchovy je realizácia aktivít v komplexe neformálnej edukácie, v rámci ktorej ju realizujú vybrané občianske združenia a organizácie a okrem MŠVVaŠ SR aj ďalšie rezorty. Ak teda zhrnieme možnosti realizácie brannej výchovy v súčasnosti v SR sú to: a) Prierezová téma OŽZ ako súčasť vzdelávacích programov vo formálnej edukácií v SR. b) Realizácia brannej výchovy prostredníctvom ozbrojených síl SR napr. cez Stredisko kultúrno-osvetových činností a prostredníctvom regrutačných centier (Ozbrojené sily SR, 2023). c) Aktivity a projekty v sústave neformálneho vzdelávania.

Východiskovým dokumentom pre brannú výchovu je Koncepcia prípravy obyvateľstva na obranu štátu (Ministerstvo obrany SR, 2021) a Zákon o obrane Slovenskej republiky 319/2002. Zákon o obrane určuje, že sa povinný obsah výchovy a vzdelávania na základných školách a stredných školách zameriava aj na brannú výchovu, brannú prípravu, prípravu na civilnú ochranu, zdravotnú prípravu, záujmovú činnosť, technickú činnosť a na športovú činnosť. V tejto súvislosti rezort obrany predkladá MŠVVaŠ SR požiadavky na obsah brannej výchovy a brannej prípravy. Podľa uvedenej koncepcie (Ministerstvo obrany SR, 2021) rezort obrany v súčasnosti nemá vytvorený jednoznačný kanál, ktorým by do obsahu povinných predmetov či prierezových tém zasahoval. Rovnako absentuje aj spolupráca s rezortom vnútra, ktorý zodpovedá za súvisiace témy v oblasti civilnej ochrany či ochrany zdravia. Ďalším problematickým bodom v realizácii brannej výchovy sa javí príprava a vzdelávanie učiteľov, keďže kvalitne pripravený pedagogický personál je predpokladom kvalitného vzdelávania. V súčasnosti je oblasť brannej výchovy v rámci prípravy pedagogického personálu na ústupe. „*Rezort obrany nemá vytvorené prostriedky, systém ani vzťahy, ktoré by umožnili usmerňovať vzdelávanie súčasných i budúcich pedagógov v oblasti obrany*“ (Ministerstvo obrany SR, 2021: 12).

V komplexnom prístupe k príprave obyvateľov na obranu štátu je potrebná úzka spolupráca viacerých aktérov. K základným, determinujúcim aktérom v tejto oblasti patrí Ministerstvo obrany SR, ktoré zriaďuje, riadi, koordinuje a prepája všetky procesy a aktivity prípravy obyvateľstva na obranu štátu. Ďalším aktérom sú Ozbrojené sily SR, ktoré zabezpečujú najmä odbornú stránku prípravy obyvateľstva v oblasti výcviku a obranných spôsobilostí a významným aktérom v oblasti vzdelávania k príprave obyvateľstva na obranu štátu je i Akadémia ozbrojených síl (AOS) generála M.R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši, ktorá ako vzdelávacia inštitúcia rozvíja vedu o bezpečnosti a obranných technológiách. MŠVVaŠ SR predstavuje

najvýznamnejšieho partnera pre oblasť systémového riešenia vzdelávania detí a mládeže. Rovnako významným aktérom je i Ministerstvo vnútra SR, zodpovedné za oblasť krízového riadenia.

V sumáre možno zhrnúť, že výchova a vzdelávanie sa v slovenských školách riadi zákonmi a vymedzenými programovými cieľmi. Branná výchova v podobe témy OŽZ v primárnom a sekundárnom vzdelávaní je čiastočne zahrnutá do učebných plánov. Na základe uvedeného sme sa preto v empirickej časti zamerali na skúmanie významu a realizácie brannej výchovy z pohľadu učiteľov.

2 Metodológia výskumu

Zámerom štúdie bolo empirické skúmanie názorov učiteľov na realizáciu brannej výchovy v súčasnej slovenskej škole. Hlavným cieľom bolo zistiť aké sú názory učiteľov na aktuálny stav realizácie brannej výchovy v slovenských školách. Na základe stanoveného cieľa práce boli empirickým skúmaním overované nasledovné otázky:

1. Aké sú názory učiteľov na realizáciu brannej výchovy na školách?
2. Aké sú skúsenosti a odbornosť učiteľov pri realizácii účelových cvičení a tém OŽZ?

Pre spracovanie teoretických východísk riešenej problematiky bola uplatnená rešeršná práca a práca s dostupnými literárnymi zdrojmi. Hlavnou metódou empirickej časti bolo asynchrónne elektronické interview, ktoré zahŕňalo kombináciu 14 otvorených a kombinovaných typov položiek. Interview bolo realizované v elektronickej podobe, zaslaním na emailové adresy vybraných respondentov. Skúmanie bolo realizované v priebehu mesiacov marec – jún 2024. Na spracovanie výsledkov bola uplatnená slovná interpretácia s využitím kategorizácie otvorených odpovedí a tabelárne a grafické spracovanie výsledkov. Údaje boli zbierané prostredníctvom elektronického interview, ktoré vytvorili autori vopred. Výhody tohto postupu zahŕňali nižšie náklady a pohodlie online rozhovorov v porovnaní s osobnými rozhovormi, jednoduchosť rýchleho ukladania informácií a možnosť eliminovať vplyv fyzickej prítomnosti výskumníka. Dôvernosť a pohoda účastníkov boli dodržané. Výskumníci sú si vedomí obmedzení tejto metódy zberu údajov, ako napríklad nedostupnosť neverbálnych prejavov, možnosť technickej poruchy, riziko, že otázky nebudú úplne pochopené, možnosť zníženej koncentrácie účastníkov a väčšieho rozptyľovania pri odpovedaní na otázky, ako aj nestabilita internetového pripojenia pri zaznamenávaní odpovedí.

Zber textových údajov v asynchrónnom formáte v písomnej forme eliminuje potrebu prepisovania, čím sa zvyšuje presnosť prepisov a eliminuje sa možnosť chýb. Okrem toho tento prístup môže výskumníkom uľahčiť jemnejšiu interpretáciu. Nasledujúcou fázou analýzy údajov bola analýza obsahu. Väčšina elektronických rozhovorov (tzv. vzdialené rozhovory) poskytuje možnosť väčšej anonymity, čo môže zvýšiť dôvernosť prostredníctvom dodatočného faktora fyzickej vzdialenosti (Opara et al., 2023; Taherdoost, 2022).

Skúmanie sa realizovalo na vybraných základných a stredných školách v Nitrianskom kraji. Pre porovnanie boli zapojené 2 základné školy a 2 stredné školy v Nitrianskom kraji, okres Nové Zámky. Vzorka respondentov bola zvolená zámerne: 1. Učitelia ZŠ; 2. Učitelia SŠ. Výber bol realizovaný kombináciou zámerného a dostupného výberu. Zámernosť spočívala v obsahovom zameraní štúdie, keďže prierezová téma OŽZ

v našom ponímaní ako nástupca brannej výchovy sa realizuje na základných aj stredných školách, tak boli do skúmania zahrnuté základné aj stredné školy. Dostupný výber bol realizovaný z dôvodu miesta trvalého bydliska autorov a zahrnuté školy sú z hľadiska ekonomického a logistického dosahu najdostupnejšie. Z celkového počtu zamestnaných učiteľov (89) na všetkých štyroch školách sa do skúmania dobrovoľne zapojilo 24 respondentov, ktorí boli informovaní o zámere a obsahu skúmania a postupy štúdie boli vykonané v súlade s Helsinskou deklaráciou stanovujúcou etické zásady pre výskum na ľuďoch.

3 Výsledky a diskusia

Výsledky uvádzame v sumáre zo všetkých 4 škôl z dôvodu neproporčného rozdelenia odpovedí z jednotlivých škôl. Pre potreby prieskumu sme sa zamerali na získanie všeobecného prehľadu názorov učiteľov bez ich typologickej diferenciácie.

Tabuľka 1 Charakteristika respondentov

Pohlavie	N	%
muži	4	17
ženy	20	83
Spolu	24	100
Dĺžka praxe		
0 – 10 rokov	6	25
11 – 20 rokov	1	4
21 – 30 rokov	12	50
31 – 40 rokov	3	13
41 a viac rokov	2	8
Spolu	24	100
Stupeň školy		
ZŠ – vyučujúci 1. stupeň	7	29
ZŠ - vyučujúci 2. stupeň	9	38
ZŠ - vyučujúci obidva stupne	5	21
SŠ	3	13
Spolu	24	100

V rámci skúmania sme sa zamerali na zistenie názorov respondentov, či je podľa nich obrana štátu dostatočne zaraďovaná v súčasných školách. Väčšina respondentov odpovedala negatívne – 17 respondentov, 6 učiteľov nevedelo jednoznačne zaujať stanovisko, ale iba 1 učiteľ je presvedčený, že táto tematika je podľa neho zaraďovaná dostatočne.

Následným opytovaním sme zistili, že prierezová téma „ochrana života a zdravia“ nie je podľa 12 učiteľov (50%) adekvátnym nástupcom brannej výchovy, avšak podľa 6 (25%) učiteľov je vhodnou alternatívou. Zvyšní 6 učitelia (25%) rovnako ako v predchádzajúcej odpovedi nevedeli jednoznačne odpovedať a ich odpoveď bola „neviem“. Vyššie uvedené zistenia korelujú so súčasným stavom, keďže po roku 1989 potreba vzdelávania v oblasti obrany štátu vymizla z obsahu vzdelávania na školách

a v súčasnosti je iba v kompetencii Ministerstva obrany (Ministerstvo obrany SR, 2021) a Zákon o obrane Slovenskej republiky 319/2002). Naše zistenia je možné porovnať s výsledkami Kavana (2021), ktorý zistil, že pedagógovia vo všeobecnosti vyjadrujú potrebu výučby výchovy v oblasti bezpečnosti. Medzi témami jasne zdôrazňujú prvú pomoc/ochranu zdravia a pokyny pre správanie v mimoriadnych situáciách (v prípade úniku nebezpečnej látky, improvizovaná ochrana). Na druhej strane však podľa autora učitelia považujú za menej dôležitú prípravu obyvateľstva na obranu štátu. Tento názor pravdepodobne vychádza z vnímania obrany ako nástroja na ochranu obyvateľstva počas vojnového konfliktu. Podobne aj Lenická a kol. (2023) uvádzajú vo svojej učebnici OŽZ pre stredné školy primárny zámer zlepšovať problematiku vzdelávania civilnej ochrany na Slovensku a zvyšovania pripravenosti obyvateľov na sebaochranu a vzájomnú pomoc.

Pri skúmaní poznania respondentov v akých predmetoch sa rieši problematika obrany štátu boli odpovede rôznorodé. 5 respondentov nevedelo vôbec odpovedať. Na 1. stupni sa táto problematika podľa 2 respondentov nerieši a podľa jedného z nich ani nie je potrebné jej riešenie. 2 respondenti majú vedomosť o realizácii prierezovej témy. 4 respondenti uviedli vo svojich odpovediach viaceré predmety, v ktorých sa uvedená tematika rieši. 4 respondenti uviedli, že téma sa rieši v predmete občianska náuka. Konkrétne odpovede: U2: *„Na prvom stupni nepovažujem za potrebné riešiť danú tému.“* U5: *„Na 1.stupni vôbec.“* Odpovede: U1: „*Cvičenie v prírode*“ U10: „*UC, Kurz OŽZ*“. Ďalšie odpovede boli: dejepis (1respondent); telesná výchova (1respondent); vlastiveda (1respondent). U12: „*Problematika obrany štátu sa rieši v predmetoch dejepis a občianska náuka“;* U14: „*Dejepis, zemepis, občianska náuka*“. U18: „*Občianska náuka, biológia...*“. U20: *„Vlastiveda, Dejepis, Etická výchova*“. U21: „*Ochrana človeka a zdravia, občianska náuka.*

Pri otázke „Ktorí učitelia zabezpečujú realizáciu účelových cvičení na škole? Uvádzali respondenti aj viaceré predmetové zameranie učiteľov. Najčastejšie uvádzali učiteľov telesnej a športovej výchovy. Bližšie sú kategórie odpovedí uvedené v tab. 2.

Tabuľka 2 Odbornosť učiteľov účelových cvičení

Učiteľ predmetu	Počet odpovedí
Telesná výchova	13
Chémia	1
Biológia	2
Geografia	5
Iné	12

V kategórii „Iné“ boli odpovede: *triedni učitelia; všetci učitelia, učitelia nezávisle od aprobácie; učiteľ elektrotechniky*. Tieto zistenia korešpondujú s faktom, že vzdelávacie štandardy k prierezovej téme OŽZ nadväzujú na poznatky a témy z rôznych predmetov ako „*občianskej náuky, dejepisu, geografie, fyziky, chémie, biológie, telesnej výchovy* (Štátny pedagogický ústav, 2009b: 4-8), preto predpokladáme, že z tohto dôvodu je aj predmetové zameranie učiteľov poverených realizáciou OŽZ rôznorodé. Podobne aj Kreija, Gaiškte (2021) zahrňujú kurikulum

prípravy národnej obrany do nasledujúcich oblastí štúdia: zdravie, bezpečnosť a telesná výchova a sociálne a občianske vzdelávanie.

Pri skúmaní názorov na zvyčajné reakcie žiakov na realizáciu účelových cvičení možno odpovede učiteľov kategorizovať do troch oblastí, a to pozitívne, nejednoznačné a negatívne:

1) Pozitívne reakcie:

U1: „*Medzi žiakmi prevláda pozitívna nálada“;* U3: *„Vnímajú ich ako voľnejšie strávený čas počas vyučovania.“* U6: „*Páčia sa im a aktívne sa zapájajú do aktivít“;* U10: „*Tešia sa*“*;* U15: „*Radi sa zapájajú“ ;* U16: „*Reakcie žiakov na realizáciu účelových cvičení sú* pozitívne“*;* U17: „*Žiaci k nim pristupujú aktívne a so záujmom“;* U18: „*Majú ich radi“;* U19: „*Deti ich majú rady“;* U22: „Žiaci sú s nimi *Ok“*; U23: „*Tešia sa, že sa nemusia učiť*“.

2) Negatívne reakcie: U2: „*Žiaci nemajú záujem*“*;* U4: *Žiaci ich vnímajú ako nudnú teóriu, resp. bezúčelné prechádzanie sa v prírode“;* U9: „*Veľmi slabé, berú to ako nutné zlo“;* U24: „*Nič moc“;*

3) Nejednoznačné odpovede: U5: „*Tešia sa, že im odpadne vyučovanie, väčšinou neriešia hlbší zmysel;* U7: „*Reakcie žiakov sú zmiešané*“; U8: „*Reakcie žiakov sú uspokojivé; nebaví ich vždy, ak sú zaradené nejaké aktivity, tak ich to baví“* ; U20: „*Neviem odpovedať.*

Uvedené výsledky môžu plynúť zo skutočnosti, že OŽZ má niekoľko špecifík a odlišností od ostatných vyučovacích predmetov v základnej škole. Základným znakom učiva OŽZ je, že hoci nemá vyučovací predmet, je učivo pre žiakov povinné a výsledky sa neklasifikujú a z toho môže plynúť nižší záujem a motivácia žiakov. Pri negatívnych reakciách žiakov, je tiež otázna odbornosť učiteľov, ktorí sú na príslušných školách poverení realizáciou OŽZ z čoho dedukujeme, že obsah tém sa uplatňuje pre žiakov neatraktívnym spôsobom a neprimeranými formami k ich potrebám. V tejto súvislosti napríklad Drapikowska (2018) zistila, že žiaci postulovali zmenu ťažiska kurzu viac praktickým ako teoretickým smerom. Podľa ich názoru praktické skúmanie osvojenej teórie vo väčšej miere môže prispieť k trvalému osvojeniu si vedomostí, a tým aj k ich lepšiemu využitiu v každodennom živote. Drapikowska (2018) ďalej zistila, že žiaci by v brannej výchove zaradili praktické hodiny a nepotrebné otázky boli podľa nich teoretického charakteru a súviseli s definovaním fungovania bezpečnostného systému štátu. Autorka tiež zistila, že žiaci boli závislí na svojom postoji k brannej výchove a zapojeniu sa do vyučovania od prístupu vyučujúceho. V prípade hodín hodnotených ako zaujímavé venovali väčšiu pozornosť osvojeniu si látky. Na druhej strane v prípadoch, keď vyučujúci podľa ich názoru nepredstavoval dobrý príklad, odrážali tento postoj aj vo vlastnom prístupe (Drapikowska, 2018). Aj podľa ďalších výskumov sa potvrdzuje, že dynamické stratégie bohaté na kontext, ako napríklad emocionálne zapojenie, scenárové učenie a opakované opakovanie, sú účinné pri zlepšovaní pamäti a situačného povedomia. Pokiaľ ide o formovanie bezpečných návykov, kognitívne a behaviorálne teórie zdôrazňujú význam riešenia problémov, vzorov rovesníkov a pozitívneho posilňovania (Suslov, 2025).

V tabuľke 3 uvádzame výsledky vo vzťahu k názorom učiteľov na fyzickú zdatnosť, psychickú odolnosť žiakov, orientáciu v prírode a zručnosti pre poskytnutie 1. pomoci, ktoré sú obsahovými súčasťami prierezovej témy. Väčšina odpovedí sa prikláňa skôr k negatívnemu hodnoteniu, prípadne učitelia nevedia jednoznačne zaujať stanovisko

k zhodnoteniu úrovne vedomostí, schopností a zručností súčasných žiakov v predmetných oblastiach.

Tabuľka 3 Odpovede vo vzťahu k vybraným obsahovým súčastiam prierezovej témy

Otázka	Áno %	Nie %	Neviem %	Spolu %
Sú vaši žiaci dostatočne fyzicky zdatní pre prípadné riešenie mimoriadnych situácií?	4	58	38	100
Sú Vaši žiaci dostatočne psychicky odolní pre prípadné riešenie mimoriadnych situácií?	0	54	46	100
Myslíte si, že by Vaši žiaci zvládli 3-dňový pobyt a orientáciu v prírode bez moderných technických prostriedkov (napr. výcvik prežitia v lese bez mobilu)?	8	71	21	100
Myslíte si, že majú Vaši žiaci dostatočné zručnosti na poskytnutie základnej predlekárskej prvej pomoci?	17	42	43	100

Zistené skôr negatívne hodnotenia aktuálnych vedomostí a zručností žiakov učiteľmi možno porovnať s výsledkami Wysokinska-Senkus (2020), ktorá uvádza, že vzdelávanie musí byť zlepšené, pretože samotní žiaci a študenti uvádzajú medzery vo svojich vedomostiach v rôznych otázkach týkajúcich sa bezpečnosti a ochrany. Uvedené je v zhode aj s autorkou Drapikowska (2018) ktorá zistila, že aj samotní žiaci si uvedomujú, že ich zručnosti sú dôležitým aspektom fungovania človeka v spoločnosti, pretože umožňujú pomáhať ľuďom v núdzi, chrániť vlastnú osobu, ako aj minimalizovať negatívne dôsledky náhodných udalostí, ktoré môžu zažiť. Na jednej strane však výskumy potvrdzujú, že existujú významné rozdiely medzi vedomosťami a skutočnými zručnosťami žiakov. Zistenia autorov Al-Sayyari et al. (2025) odhaľujú významný rozdiel medzi vysokou úrovňou vedomostí a konaním. Autori potvrdzujú iba priemernú úroveň výkonu v správaní zameranom na prevenciu krízových situácií. Iné výsledky ukazujú, že pripravenosť škôl aj vzdelávanie v oblasti katastrof a krízových situácií majú pozitívny vplyv na vyššiu úroveň pripravenosti žiakov. Vzdelávanie zohráva sprostredkovateľskú úlohu medzi pripravenosťou škôl a pripravenosťou žiakov. Tieto zistenia podčiarkujú mimoriadny význam hladkej integrácie účinných iniciatív v oblasti pripravenosti škôl a vzdelávania v oblasti katastrof, ktoré žiakov pripravia na to, aby sa vedeli sebavedome vyrovnať s potenciálnymi núdzovými situáciami (Wang et al., 2023).

Ďalej sme skúmali spoluprácu s odborníkmi z iných rezortov (hasičský zbor, policajný zbor, Ozbrojený sily SR, červený kríž) pri realizácii prierezovej témy v edukačnom procese na ich školách. Zistili sme, že učitelia v prevažnej miere nevedeli (13 respondentov), či ich škola niekedy spolupracovala s OSSR a 4 respondenti jednoznačne uviedli, že ich škola s OSSR nikdy nespolupracovala. Spoluprácu školy s Ozbrojenými silami SR pri realizácii prierezovej témy Ochrana života a zdravia potvrdili 7 respondenti. Pri ďalších zložkách učitelia uvádzali spoluprácu s policajným zborom SR (9 respondentov), za ktorou nasledovala spolupráca s Červeným krížom (5)

a Hasičským zborom (3). V kategórii iné sa objavili nasledujúce odpovede: U5: *„Neviem o spolupráci s inými zložkami.“* U12: *„Nie, nespolupracujeme s inými zložkami pri realizácii UC a OŽZ.“* 3 respondenti uviedli spoluprácu školy *s viacerými zložkami (Policajný zbor, hasičský zbor, Červený kríž);* 1 respondent uviedol spoluprácu s *políciou a hasičmi.*

Vo vzťahu k skúmaniu spolupráce škôl s inými zložkami je bohužiaľ negatívnym zistením, že niektorí učitelia nevedia (zrejme sa nerealizuje) o spolupráci škôl s ďalšími zložkami aj napriek tomu, že v kompetenciách týchto zložiek je aj realizácia osvety a vzdelávanie obyvateľstva. Zistenia prieskumu sú v zhode so zisteniami Ministerstva obrany (2021), že Akadémia ozbrojených síl nie je do vzdelávania v oblasti prípravy obyvateľstva na obranu štátu mimo rezort obrany dostatočne zapojená. Rezorty obrany, vnútra a školstva vo veciach prípravy obyvateľstva na obranu štátu dostatočne nespolupracujú, zároveň nie sú vytvorené systémové predpoklady pre spoluprácu s ostatnými štátnymi i neštátnymi subjektmi. Podobné zistenia sa objavujú aj v iných výskumoch, ktoré potvrdzujú, že väčšina metód vzdelávania v oblasti krízových situácií stále spočíva v prednáškach učiteľov v školách. Zapojenie odborníkov, ako sú hasiči, zdravotné sestry, lekári alebo odborníci na riadenie mimoriadnych situácií, je stále veľmi obmedzené (Wang et al., 2023).

Pri zisťovaní vedomostí respondentov o možnostiach vzdelávania pedagógov v oblasti prípravy obyvateľstva na obranu štátu boli všetky odpovede (100%) záporné, keďže učitelia uvádzali, že nemajú predchádzajúce vzdelanie v tejto oblasti a nevedia o možnostiach ďalšieho vzdelávania v tejto oblasti. Na druhej strane však potreba vzdelávania učiteľov v oblasti bezpečnosti, ochrany a obrany je v súčasnosti veľmi dôležitá, keďže podobné výsledky zdôrazňuje aj Kavan (2021), ktorý zistil, že 82 % učiteľov by si predstavovalo vzdelávanie v oblasti bezpečnosti ako súčasť všeobecného vzdelávania a 18 % respondentov by si predstavovalo výučbu ako špecializované vzdelávanie. Napríklad Kovaríková (2018) zistila, že 50 % učiteľov sa s touto problematikou počas svojho vysokoškolského štúdia vôbec nestretlo, celkovo 47,7 % riaditeľov stredných škôl považuje za prospešné, aby fakulty pripravovali všetkých budúcich učiteľov na kvalifikáciu v oblasti bezpečnosti a 43,7 % si myslí, že je to prospešné iba pre vybrané odborné pedagogické kvalifikácie škôl. Menej ako desatina stredných škôl nepovažuje za prospešné, aby fakulty vzdelávali budúcich učiteľov v oblasti bezpečnosti vôbec. Na druhej strane väčšina riaditeľov základných škôl a všetci riaditelia materských škôl považujú za prospešné, aby fakulty pripravovali budúcich učiteľov v oblasti bezpečnosti. Z našich zistení vyplýva, že ak je otázny rozsah a kvalita vzdelania učiteľov a ich pripravenosť v otázkach bezpečnosti, ochrany a obrany, tak rovnako je otázne aká je reálna úroveň vedomostí a pripravenosti ich žiakov.

V závere učitelia uvádzali odpovede k potrebe brannej výchovy v súčasných podmienkach:

1) Pozitívne odpovede (14):

Jednoslovné odpovede *„Áno.“* – 7 respondentov. 7 odpovedí aj s odôvodnením : U5 *„Áno, branná výchova je potrebná, aby žiaci vedeli pomôcť druhému v prípade potreby“*. U8: *„áno, je potrebná pre rozvoj základných životných zručností“*. U9: *„Áno, je dôležitá, aby boli deti v tejto oblasti zdatnejšie“*. U12: *„Branná výchova by bola rozhodne vítaná, z dôvodu zvýšenia pohybu žiakov“*. U20: *„Mladej generácii by určite prospela primeraná, zato však "poctivá" forma fyzického zaťaženia orientovaného na*

brannú výchovu.“ U23: *„áno, je potrebná pre zlepšenie reakcií v netradičných situáciách“*. U24*:„Áno, je to dôležité z hľadiska situácie vo svete...“*.

2) Nejednoznačné odpovede (4):

U6: *„Neviem, možno keby sa OŽaZ robila poctivo tak, ako má a na niektorých predmetoch by sa miesto nezmyselných kravín vsunuli prvky brannej výchovy, to by stačilo. Nie je treba zaťažovať žiakov ďalším predmetom. Stará žltá cvičebnica Br. V. bola dostačujúca. A niečo z nej prehodiť do GEO - napr. azimut, orientácia v teréne. Niečo do chémie a biológie, na telesnej a občianskej ....Za popoludnie by som vám vedela navrhnúť a spracovať štandardy, kompetencie i osnovy. Ale na Slovensku je to zbytočné. Civilná obrana je nulová“*. U10: *„Čiastočne je potrebná“*. U11: *„Potrebná je hlavne výchova rodičov“*. U19: *„Možno by bola vhodným prínosom“*.

3) Negatívne odpovede (2): U18: „*Myslím, že v rámci ZŠ nie“*. U21: *„Nie“*.

Na základe výsledkov konštatujeme, že prevažujú pozitívne názory na znovuzavedenie brannej výchovy do škôl. Pre osvojovanie vedomostí a zručností sa využívajú účelové cvičenia, prípadne niektoré vhodné poznatky z iných oblastí vzdelávania, avšak aj medzi samotnými respondentmi sa objavujú pochybnosti o ich vhodnej realizácii a realite zabezpečovania v školách. Stotožňujeme sa s názorom autorov Urych a Matyasik (2022), že by bolo vhodné zahrnúť vzdelávací obsah, ktorý by bol atraktívny a zaujímavý pre mladých ľudí v rôznych krajinách EÚ, a bolo by tiež vhodné využiť praktické vzdelávanie, ktoré sa v niektorých krajinách vykonáva, ako napríklad charitatívne, dobrovoľnícke alebo komunitné aktivity. Chen (2011) odporúča napríklad zaradiť aj povinné vzdelávanie v oblasti sebaobrany a uvádza, že hoci vzdelávanie v sebaobrane nevedie k významným úspechom, ako sú zlaté medaily a vyznamenania, ale týka sa bezpečnosti miliónov žiakov škôl a má rozhodujúci vplyv na milióny rodín, mnohé generácie teraz aj v budúcnosti. Čo sa týka preferencie interaktívnych a stimulujúcich aktivít žiakmi, podobné výsledky potvrdzuje Wisokinska-Senkus (2020), ktorá zistila, že medzi stredoškolskými žiakmi a vysokoškolákmi za najvyššie hodnotené formy vzdelávania v oblasti bezpečnosti v kontexte udržateľného rozvoja respondenti uviedli: simulácie, školenia, gamifikácia a cvičenia. Pomerne nízke hodnotenie bolo priradené e-learningu a najnižšie hodnotenie získali: konferencie, prednášky a semináre a vydávanie informačných bulletinov. Medzi uvedenými formami vzdelávania boli hodnotené aj realizácia sociálnych kampaní v masových médiách a realizácia sociálnych kampaní v sociálnych médiách.

Na základe analýzy dostupných publikačných zdrojov i empirického skúmania, prvky učiva obrany, ochrany a bezpečnosti v SR sú zapracované do učebných osnov povinných predmetov ako sú: telesná a športová výchova, pracovné vyučovanie, svet práce, technika, biológia, geografia, fyzika, chémia a sú ich neoddeliteľnou súčasťou, ale naše výsledky v zhode s analýzami ministerstva obrany, potvrdzujú niekoľko problémových oblastí (Ministerstvo obrany SR, 2021), poukazujú na nasledovné:

- Výchovno-vzdelávací proces v oblasti prípravy obyvateľstva na obranu štátu nie je vzhľadom na súčasné potreby adekvátne aktualizovaný a je zamieňaný za vzdelávanie v oblasti civilnej ochrany. Obrana štátu je v rámci vyučovania na základných a stredných školách nekonzistentná a chýba i jasné definovanie zdrojov tohto vzdelávania.

- Absentuje vzdelávanie pedagógov v oblasti prípravy obyvateľstva na obranu štátu.
- Poňatie brannej výchovy ako súčasti prípravy obyvateľstva na obranu štátu je neaktuálne (vrátane názvu) a je zamieňané za vzdelávanie v oblasti civilnej ochrany. Branná príprava je na ústupe a realizuje sa nedostatočne.

Uvedomujeme si limity nášho skúmania najmä vzhľadom k početnosti a štruktúre vzorky respondentov a limitom použitého online interview, avšak výsledky môžu tvoriť východisko pre ďalšie skúmanie problematiky. Názory učiteľov na brannú výchovu v súčasnej spoločnosti nám poskytli pohľad na potrebu skúmania ďalších otázok ako je napríklad účinnosť a efektívnosť realizácie vzdelávacej oblasti OŽZ v školách, pripravenosť žiakov na krízové situácie, vzťah predchádzajúceho vzdelania učiteľov k efektivite realizácie tém OŽZ, metódy a formy jej realizácie. Nepreskúmali sme podrobné účinky rôznych vzdelávacích metód a poskytovateľov vzdelávania. V praxi sú najčastejšími lektormi vzdelávania OŽZ učitelia, mnohí z nich však nemajú v tejto oblasti dostatočné odborné znalosti. Ako dodatoční odborníci môžu pôsobiť ďalšie zložky prípadne by potenciálne mohli byť zapojení aj ďalší odborní zamestnanci ako školské sestry a školskí psychológovia. Pokiaľ ide o metódy a formy vzdelávania, tradičné zdieľanie vedomostí je síce najrozšírenejšie, ale nemusí byť nevyhnutne najúčinnejšie

Conclusions

Hlavným cieľom skúmania bolo zistiť aké sú názory učiteľov na aktuálny stav realizácie brannej výchovy v slovenských školách. Vo vzťahu k výskumným otázkam sumarizujeme:

1) Súčasná realizácia brannej výchovy na školách: prevažujú názory učiteľov, že branná výchova nie je dostatočne zaraďovaná do kurikula súčasných škôl, avšak podľa väčšiny je to téma, ktorá je vhodná a potrebná pre súčasnú mládež.
2) Potenciálne znovuzavedenie brannej výchovy do edukačného procesu škôl: väčšina učiteľov má pozitívny postoj k zavedeniu brannej výchovy, prípadne určitá časť sa nevie jednoznačne vyjadriť k jej znovuzavedeniu, ale iba minimum učiteľov (dvaja) si myslí že táto obsahová súčasť výchovy nemá miesto v súčasnej škole.
3) Reakcie žiakov na súčasnú realizáciu účelových cvičení na školách podľa učiteľov: reakcie žiakov možno rozdeliť do troch kategórií ako vysoko pozitívne, nejednoznačné a u menšej časti žiakov ako odmietavé. Uvedené výsledky predpokladáme, že vychádzajú z prístupu vyučujúcich k praktickej realizácii kurzov, od formy a spôsobu realizácie účelových cvičení na konkrétnych školách a od vedomostí a pripravenosti učiteľov na realizáciu tém bezpečnosti, ochrany a obrany.
4) Pripravenosť žiakov z oblasti vybraných tém brannej výchovy a OŽZ: učitelia väčšinou hodnotia pripravenosť žiakov v oblasti fyzickej, psychickej odolnosti, schopnosti prežitia v prírode a poskytnutia 1. pomoci ako nedostatočnú, resp. nevedia jednoznačne zhodnotiť ich úroveň. Iba v minimálnej miere boli zastúpené u niekoľkých učiteľov pozitívne pohľady a názory na pripravenosť žiakov vo vybraných oblastiach.
5) Odbornosť učiteľov a spolupráca s inými subjektmi pri realizácii OŽZ: zo skúmania vyplynulo, že neexistuje na zapojených školách špecifická aprobácia alebo prechádzajúce vzdelanie učiteľov, ktorí sú poverení realizáciou prierezovej

témy. OŽZ realizujú buď triedni učitelia alebo učitelia bez ohľadu na konkrétnu aprobáciu a spolupráca s inými odborníkmi je obmedzená.

Zavedenie resp. modernizácia a revidovanie obsahu a foriem brannej výchovy je témou aktuálnou, hoci tejto obsahovej súčasti výchovy historická pamäť u nás nepraje. Je potrebné vychádzať z dôkladného empirického skúmania v spolupráci s riaditeľmi škôl, učiteľmi, ministerstvom školstva, ministerstvom obrany a ďalšími aktérmi. Súčasné mechanizmy vedenia vojny, ktorá už dávno nie je len o plynových maskách, ale o hybridných ohrozeniach, kybernetických útokoch a obrane proti nim si vyžaduje prípravu a vzdelávanie. Modernizácia obsahu je dôležitá aj z dôvodu potreby opatrení v záujme národnej bezpečnosti v situáciách, ktoré zahŕňajú určité nevojenské hrozby, ako je napríklad pandémia Covid-19. V budúcnosti by sa mali osobitne skúmať účinky rôznych metód vzdelávania a mechanizmy spolupráce medzi školami, rodinami a odborníkmi. Ako stredobod vzdelávania by sa mali zvážiť najmä spôsoby zapojenia detí a dospievajúcich a spôsoby posilnenia ich postavenia. Táto štúdia môže byť východisko pre skúmanie súvislosti medzi aktivitami školy v oblasti pripravenosti a správaním žiakov v oblasti sebaochrany. Branná výchova je dôležitá, najmä v súvislosti so zvyšujúcim sa počtom krízových situácií, ktorým sú obyvatelia globálne vystavení, je dôležité, aby sa žiaci vedeli správne a bezpečne správať v rôznych situáciách. Výchova k obrane je v našich školách stále podceňovaná, jej zabezpečenie nie je len v kompetencii ozbrojených síl alebo polície, mala by byť základnou súčasťou výchovy každého človeka a jej zabezpečenie je zodpovednou úlohou školy a ďalších aktérov komplexného systému výchovy. Keďže moderný vojenský systém nie je len fyzickou a technologickou vojnou, ale aj vojnou ideológií, spôsobov myslenia a kultúry. Práve v tomto komplexnom smere by sa mal uplatňovať význam pojmu národnej obrany vo svete formálneho vzdelávania pod autoritou ministerstva školstva, nie ministerstva obrany.

Bibliographic references

Al-Sayyari, L.A., Salleeh, H.M.B., Khan, A. *et al.* (2025). Assessing beliefs and preparedness for disasters among high school female students in Riyadh, Saudi Arabia. *BMC Emerg Med* 25, 27. https://doi.org/10.1186/s12873-025-01182-3.

Chen, G. (2011). Rationale of Self-defense Education in American Schools. https://doi.org/10.2478/V10237-011-0047-2

Drapikowska, B. (2018). Students' opinions about the subject of Security Education in upper secondary schools. *Security and Defence Quarterly*, *21*(4), 108-123. https://doi.org/10.5604/01.3001.0012.6549.

Jazykovedny ustav L. Stura SAV. (2003). *Krátky slovnik slovenského jazyka*. [cit. 27-5-2023]. Retrieved from: https://slovnik.juls.savba.sk/?d=kssj4

Kavan, S. (2021). Evaluation of the Current Approach to Education of Security Issues at Selected Universities Preparing Future Pedagogues. *Sustainability*, *13*(19), 10684. https://doi.org/10.3390/su131910684

Kavan, S., Kovacova, L., Drotarova J., et al. (2019). Military Defence Training as an Element of Civil Defence Education in Former Czechoslovakia. *SD,* 30(30), 98-113. https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.7788.

Kol. autorov. (1984). *Branna vychova pre 1. rocník strednych skol*. Bratislava: SPN

Kovarikova, M. (2018). Security Issues as a Part of University Teacher Training. *Internal Security,* 10(1), 9-14. https://doi.org/10.5604/01.3001.0012.7484.
Kreija - Gaikste, S., & Katane, I. (2021). Implementation of National Defense Training in Latvian Schools as the Topicality of Nowadays Education. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, *2*, 304-317. https://doi.org/10.17770/sie2021vol2.6436
Kyselak, J., & Roznak, P. (2022). Branna vychova jako nastroj sociální kontroly. In Historická sociologie, 1/2022. https://doi.org/10.14712/23363525.2022.8
Lenková, R., Velas, A., Dzugas, D. et al. 2023. *Ochrana života a zdravia. Učebnica pre učiteľov a študentov stredných škôl.* 292s. EDIS – vydavateľstvo UNIZA. ISBN 978-80-554-2047-9
Ministerstvo obrany SR. (2021). *Koncepcia prípravy obyvatelstva na obranu statu.*
Občianske združenie Zväzarm. (2018). *Poslanie* [online]. [cit. 27-5-2023]. Retrieved from: https://zvazarm.sk/poslanie/
Opara, V., Spangsdorf, S., & Ryan, M. K. (2023). Reflecting on the use of Google Docs for online interviews: Innovation in qualitative data collection. *Qualitative Research*, *23*(3), 561-578. https://doi.org/10.1177/14687941211045192
Ozbrojené sily SR. (2023). *Branná výchova začína ...* [online]. [cit. 27-5-2023]. Retrieved from: https://www.regrutacia.sk/923-en/branna-vychova-zacina-/
Palaťka, Roučková, 2013. Ochrana života a zdravia. Bratislava: MPC, ISBN 978-80-8052-488-3
Savolainen T., Airo K., & Jylhä, T. (2024), "Safety training needs of educational institutions". *Quality Assurance in Education*, 32(3) pp. 510–525, doi: https://doi.org/10.1108/QAE-03-2024-0049
Suslov, T. (2025). Security Education. In: Rethinking Security. Crime Prevention and Security Management. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-92068-4_11
Štátny pedagogický ústav. (2009a). *Štátny vzdelávací program Ochrana života a zdravia. Prierezová téma ISCED 2.*
Štátny pedagogický ústav. (2009b). *Štátny vzdelávací program Ochrana života a zdravia. Prierezová téma ISCED 3.*
Štátny pedagogický ústav. (2022). *Ochrana života a zdravia*. [cit. 27-5-2023]. Retrieved from: https://www.statpedu.sk/sk/svp/statny-vzdelavaci-program/svp-druhy-stupen-zs/prierezove-temy/ochrana-zivota-zdravia/
Taherdoost, H. (2022). How to Conduct an Effective Interview; A Guide to Interview Design in Research Study. *International Journal of Academic Research in Management*, *11*(1), 39-51. https://ssrn.com/abstract=4178687
United Nations (2015). Sustainable Development Goals (SDGs). https://www.un.org/sustainabledevelopment/
Urych, I., &Matyasik, G. (2022). Preparing youth for defence: Socialisation, education, and training of young people in Europe for national security. *Security and Defence Quarterly, 38*(2), 1-15. https://doi.org/10.35467/sdq/149891
Wang, Z., Han, Z., & Li, Y. (2023). The Interplay between School Preparedness and Student's Individual Protective Actions: The Mediating Role of Disaster Education. *Sustainability*, *15*(20), 14888. https://doi.org/10.3390/su152014888

Wysokińska-Senkus, A. (2020). The Concept of Safety and Security Education in the Context of Sustainability. *Sustainability*, *12*(12), 5022. https://doi.org/10.3390/su12125022
Yunita, Y., & Nastiti Mufidah. (2022). The National Defense Education as Students' Character Education. *International Journal of Education and Humanities*, *2*(4), 147–156. https://doi.org/10.58557/ijeh.v2i4.124
Zákon č. 73/1973 Zb. z 27. júna 1973 o brannej výchove
Zákon č. 319/2002 Z. z. z 23. mája 2002 o obrane Slovenskej republiky
Zákon č. 570/2005 Z.z., o brannej povinnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov
Združení sportovních svazů České republiky. (2021). Historie [online]. [cit. 27-5-2023]. Retrieved from: https://www.sporty-cz.cz/

PaedDr. Tímea Šeben Zaťková, PhD.
Department of Pedagogy
Faculty of Education
Comenius University in Bratislava
Slovakia.Račianska 59, Bratislava, 813 34
Slovakia
timea.seben.zatkova@fedu.uniba.sk
ORCID: 0000-0002-9698-4846

Ing. Peter Šeben
11th Air Force Brigade
Armed Forces of the Slovak Republic
Jelenecká, 94901 Nitra
Slovakia
rodick200@gmail.com
ORCID: 0009-0006-6193-0588